

Sultani, Fateme(responsible author) Email:f-sultani@araku.ac.ir
Assistant Professor of Persian Language and Literature Dept, University of
Arak,Iran

DOI: 10.22111/jllr.2021.25025.2290

Inspection and analysis of Epicureanism in Anvari's poetry

Abstract

The recent study seeks to inspect and analyze Epicureanism in Anvari's poetry. Epicureanism, derived from the name of the Greek philosopher- Epicurus- is the name of a philosophy school mainly formed based on pleasure. Epicurus's desired pleasure was the absence of pain. The most important foundations of Epicurus's thought are a reasonable selection of pleasures, durability, and survival of pleasures, preference of pleasures of the mind to physical pleasures, the satisfaction of natural and essential desires, reaching mental peace, taking the opportunity, contentment and changeability of destiny. In this research, the author seeks to answer this question whether, according to the components of the Epicureanism school, Anvari can be called an epicurean. As it comes from his poems, Anvari was one of those poets who had a happy and enjoyable life, and his ethical thoughts are supposedly similar to Epicurus. In order to answer the research question, Anvari's book of poem (Diwan) was studied with regard to the components of the school in question by means of strong induction and research data was inspected using a descriptive-analytic method. The result of the research suggests that Anvari's ethical thoughts, in features such as seizing the day, taking advantage of tools and methods of achieving pleasure, changeability of the destiny, contentment, and tolerating suffering to achieve lasting enjoyment is consistent with Epicurus's philosophy.

Keywords: Epicureanism, pleasure, Anvari.

Introduction

This article examines Epicurus's pleasures in Anvari's poetry. Epicurus is a Greek philosopher who was born in 341 BC -seven years after Plato's death- on the Samos Island located in the Aegean Sea (between the Greek Peninsula and Anatolia). He founded Epicureanism school in Athens in 306 B.C. based on hedonism. With all objections to his ideas he enjoyed and boasted of his ideas for the rest of his life (Mosaheb, 1351, page 351 and Kerson, 1363, page 134,245). Epicurus found out that purpose of human life is happiness and since he believed certainty was only possible through the senses, we must refer to nature in order to define happiness. Therefore, we would find that nature with all power is seeking for pleasure and escapes from pain and so pleasure is good and suffering is evil. In this regard, man need to listen to his nature inner voice and seek pleasure (that reference, 54).

In Anvari's poems there is some evidence which shows his poems are not unlike Epicurus hedonism thoughts so that some experts know him as an epicurean due to paying less attention to transcendental senses and material and believing that pinnacle of virtue in wisdom is enjoying of moment and seizing opportunity (carpe diem) (Shafiee Kadkani, 1389:115).

The purpose of this study is to inspect and analyze Anvari's poetry from a comparative perspective based on Epicurus philosophy and thoughts especially Hedonism in order to be explored and clarified more thoroughly. The article seeks to answer the question whether, according to the elements of the Epicurean school, Anvari can be called an epicurean or not. As it comes from his poems, Anvari was one of those poets who had a happy and enjoyable life whose ethical thoughts are not unlike Epicurus views.

Research Methodology

In order to answer the research question, the author first explains Epicurus's idea, and then regarding to the elements of the school in question, discusses the whole Anvari's book of poem (divan) by means of complete induction approach. Then, by analyzing this idea in Anvari's speech in an analytic -descriptive way, some examples of this poet's poetry were extracted and reasons for his tendency to cheerfulness and pleasure have been rooted.

Discussion

In the introduction of this study, after a brief description of Epicurus's life, definition of Epicureanism school and its basis which is mainly grounded in pleasure is dealt with. In the next section - explanation of Epicurus's theory of pleasure- first, it is dealt with that Epicurus put forward his "Atomic Theory" to explain and substantiate his views. In Epicurus perspective, this theory, which is based on principles like simplicity of atoms, the tendency and deviation of atoms and their indecomposability can diminish anxieties arising from the belief in fate and destiny, the will of the gods as well as the fear of death. Therefore, it brings humankind tranquility and inner peace necessary for a pleasant life. In the following discussion, some of the most fundamental concepts of Epicurus hedonistic theory are briefly discussed. Rational choice of pleasures, durability and survival of pleasures, preference of spiritual pleasures over physical ones, satisfaction of natural and essential desires, attaining mental peace, seizing opportunity, and changeability of destiny and contentment.

In the next section, analysis of Anvari's poetry based on Epicurus's theory, examples of his poems were examined in categories such as seize of opportunity, belief in the power of destiny change, tolerance of suffering to attain supreme pleasure and contentment.

In seize of opportunity section, through mentioning examples of his poetry, two following questions were answered:

1. Why did Anvari describe seize of opportunity? and
2. What tools or ways did he resort to enjoy the moments of his life?

Conclusion

In conclusion section, by means of comparing Anvari's thought with Epicurus's hedonistic school of thought, it became clear that Anvari is a hedonist and so there are similarities between his thought and Epicurus thinking. In seizing opportunity discussion, Anvari, like Epicurus, argues that longevity is not important, and that whenever human is alive, they should make the most of their life. He believes pinnacle of virtue in wisdom is enjoying of moment and seizing opportunity. Anvari seeks pleasure by resorting to tools such as bacchanal, organizing night parties

with playing musical instruments, barbecue, colorful foods and sexual pleasure. According to Epicurus, if ways of obtaining pleasure are reasoned and not excessive, providing them will bring pleasure. In the category of fate and destiny, Anvari's point of view is consistent with Epicurus philosophy as well. Although Anvari is a determinist in this regard, he believes that man is capable of changing their destiny. In the case of tolerating suffering for lasting and supreme pleasure when Anvari is confronted with the beloved's indifference and cruelty this behavior impels him to hope for union and attaining ultimate pleasure. In the case of contentment, both Epicurus and Anvari in their remarks, talks considerably about it. Accordingly, based on conformity of Anvari's idea with Epicurean school of hedonism, in the topics of seizing opportunity, man's will to change destiny and enduring suffering to attain higher pleasure, it is inferred that Anvari in mentioned items has epicurean ideas.

References

- 1-Anvari, Oohad al-Din, **Divan Anvari**, by Parviz Babaei, Tehran: Negah puplication, 2010.
- 2-Berne, Jean, **Epicurean Philosophy**, translation by Abolghasem Pourhosseini, Tehran: Amir Kabir puplication, 1978.
- 3-Biriyah, Emil, **History of Philosophy**, The Period of the Publishing of Greek and Roman Culture. Translator: Ali Morad Davoodi, Tehran: Daneshgahi puplication, 1985.
- 4-Chroni, Hadi, **Review of Epicurist Thoughts in the Early Centuries of Persian Literature**, Master's Thesis by Hassan Heydari, Arak University, 2006.
- 5-Copelston, Frederick, **The History of Greek and Roman Philosophy**, Translated by Seyyed Jalal Mojtabavi, Tehran: Soroush puplication, 1989.
- 6-Dehganian Nasrabadi, Hadi, **determinism in Golshan Raz, A look at the history of determinism in Persian literature**, the selection of the International congress of language and literature, Torbat-e-Jam: 2015.
- 7-DeKhersentzu, Luchanod, **Great Ancient Greek Philosophers**, translated by Abbas Bagheri, Tehran: Ney puplication, 1998.

- 8-Durant, Will, **History of Philosophy**, Second Edition, translated by Abbas Zaryab Khoyi, Tehran:Entesharat va Amozesh Engelab slami Publication, 1992.
- 9-Foroughi, Mohammad Ali, **Continuously in Europe** , Correction of Amir Jalaleddin Alam, Tehran: Alborz puplication, 1996.
- 10-Forouzanfar, Badi-e-Zaman, **Sokhan va sokhanvaran**, Third Edition, Tehran: Kharazm puplication i, 2006.
- 11-Gatlip, Anthony, **Dream of Wisdom**, Translated by Leila sazgar, Tehran: goghnos puplication, 2003.
- 12-Hassanzadeh, Abdollah and Leila Shamani, **pleasures in Shahnameh and the influence of epicurist thoughts, ancient Persian literature**, Humanities and cultural studies institute, first year, Nu12, Pages 25-38, 2010.
- 13-Herodotus, **History of Herodotus**, Introduction, Explanation and Avoidance Hadi Hedayati, Tehran: Daneshgah Tehran puplication, 1957.
- 14-Jacks, **Moral Philosophy**, Second Edition, translation by Abolghasem Pourhosseini, Tehran: Amir Kabir puplication, 1983.
- 15-Karami, Mohammad Hossein and Nahid Dehghani, **A Dual Approach to Sufism and Sufism**, Journal of Journalism (Farsi Language and Literature), thirty-seventh issue, Pages. 27-53, 2015.
- 16-Kikhah Farzaneh, Ahmad Reza, **Common Factors of Happiness in Robayat Khayyam, Molavi and Shafafname Nezami**, Journal of Adab genayi Nu.15, pages. 144-119, Sistan and Baluchestan University: Autumn and Winter 2010.
- 17-Korson, Andre, **Great Philosophers**, Translated by Kazem Emadi, Tehran, Safi Ali Shah puplication, 1986.
- 18-Mehrpooya, Jamshid, **What are they saying about Hafez**, Tehran: Janzadeh puplication, 1988.
- 19-Mosaheb, Gholam Hossein, **Persian Encyclopedia**, Vol. 1, Franklin, 1972.
- 20-Mu'in, Mohammad, **Hafez Shirin Sokhan**, by Mahdokht Moin's efforts, Tehran: Moin puplication, 1991.
- 21-Orvin, Trance, **Ancient Thought**, Translated by Mohammad , 2001. puplication Saeed Hanayi Kashani, Tehran: Ghasideh
- 22-Poshtdar Ali Mohammad and Mohammad Reza Pourkhormaloo, **Happiness and happiness Roodaki's Poetry** ,Journal of Adab genayi, Vol 7 , Nu.12 Pages, 7-30, Sistan and Baluchestan University: spring and summer,2009.

Journal of Lyrical Literature Researches .Vol. 19/No.37/ Autumn& Winter2021-2022

23-Rahimi, Mostafa, **Hafez Thought** , Tehran:Nor puplication,1992.

24-Russell, Bertrand, **The History of Western Philosophy**,
Translated by Najaf Daryabandari, Tehran: ketabhaye jibi puplication ,
1961.

25-Safa, Zabihollah, **History of Iranian Literature**, Volume 1 and 2,
5th edition, Tehran: Ferdows puplication , 1999.

26-Shafiei-Kadkani, Mohammad Reza, **Mufles Kimyafrowsh**,
Fourth Edition, Tehran: Sokhan puplication, 2010.

27-Shafiei-Kadkani, Mohammad Reza, **Advare shere farsi**, Fifth
Edition, Tehran: Sokhan puplication, 2008.

28-Shahidi, Seyyed Jafar, **A description of the words and problems
of the Divan Anvari** ,Third edition, Tehran:Elmi va Farhangi
Publication, 2003.

29-Shebli Nomani, **Sher al-Ajm**, translated by Mohammad Taghi
Fakhr Dai Gilani, Tehran: Ibn Sina puplication , 1993.

30-Shamisa, Sirous, **Stylistics of Poetry**, 9th Edition, Tehran:
Ferdows puplication, 2003.

31-Werner, Charles, **Greek Wisdom**, Second Edition, Translated by
Bozorg Naderzade , Tehran:Elmi va Farhangi Publication, 1994.

پژوهشنامه ادب غنایی دانشگاه سیستان و بلوچستان
سال ۱۹ شماره ۳۷ پاییز و زمستان ۱۴۰۰ (صص ۱۵۸-۱۴۱)

بررسی و تحلیل اپیکوریسم در شعر انوری

۱-فاطمه سلطانی

DOI: 10.22111/jllr.2021.25025.2290

چکیده

جستار حاضر برآنست که به بررسی و تحلیل اپیکوریسم در شعر انوری بپردازد. اپیکوریسم که از نام فیلسوفی یونانی به نام اپیکور برگرفته شده، اسم مکتبی است که بر اساس لذت‌گرایی شکل گرفته است. لذت مورد نظر اپیکور، عبارت بود از فقدان الم. مهم‌ترین مبانی اندیشه‌ی اپیکور عبارتند از؛ گزینش معقولانه‌ی لذات، دوام و بقای لذات، ترجیح لذات روحی بر لذات جسمی، ارضای امیال طبیعی و ضروری، رسیدن به آرامش روانی، اغتنام فرصت، قابل تغییر بودن تقدیر و قناعت. در این پژوهش نگارنده در پی پاسخ دادن به این پرسش است که آیا می‌توان مطابق مؤلفه‌های مکتب اپیکور، انوری را اپیکوریست دانست؛ چرا که آن‌گونه که از سروده‌های وی برمی‌آید، انوری جزء آن دسته از شاعرانی است که زندگی شاد و لذت‌آوری داشته است و اندیشه‌های اخلاقی او در ظاهر بی‌شبهت به آراء اپیکور نیست. به منظور پاسخ‌دادن به پرسش پژوهش، دیوان انوری با توجه به مؤلفه‌های مکتب مورد بحث به شیوه‌ی استقرار تام و داده‌های پژوهش با استفاده از شیوه توصیفی - تحلیلی مورد بررسی قرار گرفت. حاصل تحقیق بیانگر آنست که اندیشه‌های اخلاقی انوری؛ در شاخصه‌هایی مثل دم غنیمت شمردن، بهره‌مندی از ابزار و شیوه‌های حصول لذت، تغییرپذیربودن سرنوشت، قناعت و تحمل رنج‌ها برای رسیدن به لذت پایدار با فلسفه‌ی اپیکور منطبق است.

کلید واژه‌ها: اپیکوریسم، لذت‌گرایی، انوری.

۱-۱- مقدمه

اپیکور (Epikur) یکی از فیلسوفان یونان است که در سال ۳۴۱ قبل از میلاد؛ یعنی هفت سال پس از مرگ

۱- استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه اراک (نویسنده مسئول). Email: f-sultani@araku.ac.ir

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱/۱۶

تاریخ دریافت: ۹۹/۶/۱۰

افلاطون در جزیره‌ی ساموس واقع در دریای اژه (میان شبه‌جزیره یونان و آناتولی) به دنیا آمد. اپیکوریسم نام مکتبی است که اپیکور آن را در سال ۳۰۶ قبل از میلاد، در آتن تأسیس کرد. اساس مکتب او بر «لذت‌گرایی» بود و با تمام مخالفت‌هایی که به آراء او می‌شد، تا پایان عمر از یادآوری عقایدش لذت می‌برد و به آن مباهات می‌کرد. (مصاحب، ۱۳۵۱: ۳۵۱؛ کرسون، ۱۳۶۳: ۱۳۴ و ۲۴۵-۲۴۸) اپیکور هدف زندگی انسان را خوشبختی می‌دانست و معتقد بود؛ چون شناخت یقینی تنها از طریق حواس ممکن است، برای تعریف خوشبختی باید به طبیعت رجوع کنیم، آن‌گاه درخواهیم یافت که طبیعت با تمام قوا در طلب لذت است و از درد فرار می‌کند؛ پس لذت‌جویی خیر است و وجود درد و رنج، شر. بر این اساس انسان نیز باید به ندای طبیعت خود عمل کند و درصدد کسب لذت باشد. (همان، ۵۴) در اشعار انوری ابیوردی شواهدی مشاهده می‌شود که بی‌شبهت به اندیشه‌ی لذت‌طلبی (Hedonism) اپیکور نیست؛ به طوری که برخی صاحب‌نظران انوری را به این دلیل که در شعر خویش به ماوراء حس و ماده کمتر توجه دارد و رأس فضایل را در حکمت خویش، التذاذ از لحظه و و دم غنیمت شمردن (carpediem) تلقی می‌کرده‌است، اپیکوریسم می‌دانند. (شفیعی‌کدکنی، ۱۳۸۹: ۱۱۵)

۱-۱- بیان مساله و سوالات تحقیق

نگارنده در این جستار بر آن است تا به بررسی اندیشه‌های لذت‌طلبی اپیکور در اشعار انوری بپردازد و روشن سازد اندیشه‌های شادباشی و لذت‌گرایی انوری تا چه اندازه با فلسفه‌ی لذت‌گرایی اپیکور منطبق است و وجوه تشابه و تفارق اندیشه‌ی انوری با مکتب هدونیستی اپیکور مشخص شود. پژوهش درپی پاسخ به این پرسش است که آیا می‌توان انوری را اپیکوریست خواند؟

۱-۲- اهداف و ضرورت تحقیق

هدف از این پژوهش بررسی و تدقیق در اشعار انوری از منظری تطبیقی با فلسفه اپیکور است تا از این طریق اندیشه‌های او به ویژه درباره‌ی لذت‌گرایی هرچه بیشتر واکاوی و آشکار شود.

۱-۳- روش تفصیلی تحقیق

نگارنده ابتدا اندیشه‌ی اپیکور را تبیین کرده، سپس با توجه به مؤلفه‌های مکتب مورد بحث به

شیوه استقرای تام دیوان انوری را مورد واکاوی قرار داده است. در ادامه با بررسی این اندیشه، به روش تحلیلی و توصیفی در سخن انوری، نمونه‌هایی از اشعار این شاعر را به عنوان شاهد استخراج کرده، دلایل گرایش انوری به شادباشی و لذت‌گرایی را ریشه‌یابی کرده است.

۴-۱- پیشینه تحقیق

یکی از مهم‌ترین کتبی که در مورد اندیشه‌های اپیکور بحث می‌کند، کتابی است با عنوان «فلسفه‌ی اپیکور» از ژان برن (۱۳۵۷) که به وسیله‌ی سیدابوالقاسم پورحسینی ترجمه شده است. در مورد بازتاب اندیشه‌ی اپیکوریستی در اشعار انوری نمونه‌ای یافت نشد ولی مقاله‌ای با عنوان «بن‌مایه‌های لذت‌گرایی در شاهنامه و تأثیرپذیری از افکار اپیکوریستی» از حسن‌زاده و شامانی (۱۳۸۹) نوشته شده است که در آن نویسندگان تأثیر اندیشه‌های اپیکوریستی را در شاهنامه بررسی کرده‌اند و اثبات کردند؛ شاهنامه سرشار از لذت‌گرایی است. نگارندگان در این مقاله به این نتیجه رسیده‌اند؛ با وجود این که دنیای شاهنامه با دنیای اپیکور متفاوت است اما برخی اندیشه‌های اپیکور در شاهنامه فردوسی مؤثر افتاده است. مقاله‌ای دیگر با عنوان «شادکامی و شادزیستی در شعر رودکی» به کوشش پشت‌دار و عباس‌پور (۱۳۸۸) نوشته شده است که در این پژوهش، نگارندگان شعرهای رودکی را شعری شاد پنداشته و عوامل پیدایش این شادی را فراهم بودن رفاه اجتماعی مناسب به همراه پشتوانه‌ی عظیم از ثروت و وجود ثبات قدرت سیاسی در عصر شاعر می‌دانند.

۲- تبیین نظریه لذت‌طلبی اپیکور

اپیکور بر اساس نظریه‌ی اتمی خویش معتقد بود؛ اتم‌ها واقعیتی تقسیم‌ناپذیر (لایتجزی)، محکم، متراکم و دارای حرکت‌اند. (کرسون، ۱۳۶۳: ۵۳) او با تکیه بر نظریه‌ی بسیط بودن اتم که آن‌ها را حقایق ابدی می‌دانست، روند پیدایش موجودات را چنین می‌پندارد که؛ «اتم‌ها به علت وزنشان در خلأ حرکتی مستقیم و موازی به سمت پایین دارند و در همین لحظه، میان آن‌ها برخوردهای (تلاقی) بی‌شماری صورت می‌گیرد. این تصادفات سبب به هم چسبیدن اتم‌ها و پیدایش گروه‌های اتمی و در نهایت پیدایش موجودات شده است.» (همان) اپیکور می‌افزاید؛ اتم-

ها در زمان سقوط در مسیر مستقیم در خلأ، بنابر وزن خاصشان، اندکی از مسیر عمودی خود منحرف می‌شوند و خط سیرشان تغییر می‌کند. بر اساس چنین نظریه‌ای اپیکور ثابت کرد که خدایان در آفرینش جهان نقشی ندارند و پس از مرگ نیز انسان‌ها را مؤاخذه نخواهند کرد. اپیکور با تکیه بر اصل «میل و انحراف اتم‌ها» نتیجه می‌گیرد، انسان می‌تواند با اراده‌ی خود، از سیر سرنوشت به امری تمایل پیدا کند، درست مانند اتم‌ها که می‌توانند خارج از خط سیر سقوط خود، مایل و منحرف شوند. اپیکور با تکیه بر اصل «غیرقابل تجزیه بودن اتم‌ها» می‌گوید؛ اجسام غیرقابل تجزیه‌اند و همه چیز در معرض نابودی قرار نمی‌گیرد و بعد از انحلال مرکبات، اجزا و عناصر به وضع متراکم و فشرده باقی می‌مانند و به هیچ وسیله‌ای انحلال نمی‌پذیرند. (برن، ۱۳۵۷: ۶۶-۷۰)؛ بر این اساس، از نظر اپیکور علم طبیعی مبتنی بر نظریه‌ی انحراف اتم‌ها و اجزای جدانشدنی، مستلزم انکار باورهایی؛ از قبیل باور به تقدیر و سرنوشت، باور به مشیت خدایان و ترس از مرگ است. چنین نگرشی می‌تواند اضطراب‌های ناشی از این باورها را زائل کند و انسان‌ها را به سکون و آرامش درونی که از لوازم زندگی لذت بخش است، برساند (بریه، ۱۳۶۴، ج ۲: ۱۰۳) اپیکور احساس را یکی از معیارهای رسیدن به حقیقت می‌دانست. خصوصیت اصلی احساس آن است که فقط آن چیزی را که در مقابل حواس ما ظاهر می‌شود، درک می‌کند. از نظر اپیکوریان، احساس عبارت است از «ضبط لحظه» و «حفظ آن» و بر مبنای این ضبط است که ما باید رفتار و سلوکی بی‌دغدغه و مطمئن داشته باشیم. خطا از آن جا ناشی می‌شود که ما بخواهیم بر این «لحظه»، ابعادی از وقوع حوادثی از آینده یا گذشته را بیفزاییم. بر اساس همین تفکر است که اپیکوریان معتقداند؛ مرگ هیچ ارتباطی با ما ندارد؛ چون برای زندگان، مرگ در حین آینده است و با زمان حال آن‌ها کاری ندارد. (کاپلستون، ۱۳۶۸: ۹۰-۸۹ و ۱۴۴-۱۴۵؛ برن، ۱۳۵۷: ۱۰۳) اساس اخلاق اپیکوری مبتنی بر لذت بود؛ لذتی که دربرخورداری از آن باید داوری عقل را در نظر گرفت و از لذاتی که تبعات بدی را به دنبال دارند، اجتناب کرد. اپیکور

لذت طلبی را مشروط به شروطی می‌دانست و برای آن تقسیم‌بندی‌هایی در نظر گرفت. در ذیل برخی از اساسی‌ترین مفاهیم نظریه‌ی هدونیستی اپیکور به اختصار ذکر می‌شود:

۱-۲- مبنای اندیشه‌ی اپیکور لذت است و لذت از نظر او عبارت است از فقدان الم. او معتقد است همه‌ی لذت‌ها قابل‌گزینش نیستند؛ براین اساس «در مکتب اخلاقی اپیکور، تعقل و تفکر برای انتخاب لذات و هماهنگ کردن و موزون ساختن حیات نقش بسیار مهمی را ایفا می‌کند. او معتقد بود که باید بین لذات متعددی که پیش روی ماست، با تکیه بر عقل و اندیشه دست به گزینش زد.» (ژکس، ۱۳۶۲: ۴۶)

۲-۲- از نظر اپیکور از هر شری نباید اجتناب کرد. اگر انسان در مقابل برخی دردها مدتی صبوری کند، ممکن است به خوشی و لذت بزرگ‌تری دست پیدا کند و این دردها از لذت‌هایی که دشواری‌هایی را به دنبال دارند، بهتر است. او معتقد است: «ممکن است در جایی رنجی را برتر از لذت بدانیم، به این دلیل که خوشی‌های بزرگ‌تری در پی داشته باشند.» (ورنر، ۱۳۷۳: ۱۹۱)

۳-۲- یکی از معیارهای انتخاب لذت، ثبات و دوام آن است. از لذاتی که مولد رنج‌اند و به صورت میل و هوس ناپایدار درمی‌آیند باید پرهیز کرد و به دنبال لذات ملایم و پایدار بود. پایداری و طولانی بودن یک لذت، خود دلیلی برای ترجیح آن لذت است. (دورانت، ۱۳۷۱: ۹۳)

۴-۲- لذات روحی بر لذات جسمی ترجیح دارند. اپیکور معتقد بود که انسان حکیم، بهره‌مندی از لذات معنوی را بر استفاده از تمتعات مادی ترجیح می‌دهد؛ زیرا در لذت روحانی، علاوه بر لذت حال، از خاطره‌ی گذشته و امید به آینده نیز می‌توانیم بهره ببریم. (فروغی، ۱۳۷۵: ۵۳)

۵-۲- تنها امیال طبیعی و ضروری باید ارضا شوند. اپیکور امیال را به سه دسته‌ی؛ امیال طبیعی و ضروری، امیال طبیعی و غیرضروری و امیال پوچ تقسیم کرده است؛ امیال طبیعی و ضروری، امیال اولیه‌ای چون میل به غذا یا داشتن سرپناه است که حذف آن‌ها مشکل است و باید ارضا شوند. امیال طبیعی و غیرضروری مانند میل به غذای لذیذ و گران‌قیمت و میل جنسی است که اگر این امیال بدون تلاش خاصی برآورده شود، مانعی نیست. در غیر این صورت بهتر است

حذف شود. میل به زندگی فاخر، قدرت، ثروت و شهرت و... جزء امیال غیرطبیعی و غیرضروری یا امیال پوچ هستند که ارضای این امیال فوق‌العاده مشکل است. (برن، ۱۳۵۷: ۱۱۲-۱۱۳)

۲-۶- رسیدن به آرامش روانی و پرهیز از تشویش و اضطراب. اپیکور می‌گوید: «حکیم کسی است که به فقدان اضطراب؛ یعنی به سکون خاطر واصل آید و آرامش درون و صفای نفس حاصل کند. برای نیل به چنین آرامشی، آدمی باید از آنچه مایه‌ی اضطراب اوست؛ یعنی از انواع شوق و خوف که به عامه‌ی بشر روی می‌آید، رها شود.» (اروین، ۱۳۸۰: ۱۱۹)

۲-۷- باید دم و لحظه را مغتنم شمرد. از نظر اپیکور کیفیت زندگی مهم است نه کمیت آن. او معتقد بود آنچه اهمیت دارد، درازی عمر نیست؛ بلکه شیرینی و لذت زندگی است که دارای اهمیت است. انسان باید چند صباحی که زنده است از زندگی لذت ببرد. (کرسون، ۱۳۶۳: ۵۴)

۲-۸- انسان قادر به تغییر سرنوشت خویش است. از نظر اپیکور علاوه بر ترس از خدایان و وحشت از مرگ، وحشت دیگری نیز برای مردم وجود دارد و آن تقدیر حاکم بر جهان است؛ چراکه از نظر آنان تقدیر را به هیچ نحو نمی‌توان تحت تأثیر قرار داد. اپیکور با بیان قضیه‌ی «انحراف اتم از مسیر مستقیم» به حل این مشکل پرداخت. از نظر او انسان، مسئول اعمال خویش است و درخور ستایش و سرزنش؛ بنابراین ترس از تقدیر نیز مانند ترس از خدایان و مرگ بیهوده است. (همان)

۲-۹- عادت خردمندانه و قناعت‌آمیز موجب حیات سعادت‌مندانه است. از نظر اپیکور؛ عادت خردمندانه و قناعت‌آمیز در بهره‌مندی از لذت‌ها بسیار مهم است؛ زیرا اگر انسان قانع نباشد، اغلب ناراضی است و همین زیاده‌طلبی‌ها خود نوعی درد است. (گاتلیب، ۱۳۸۲: ۳۹۵)

۱-۲- بررسی شعر انوری براساس نظریه‌ی اپیکور

قرائنی که در دیوان انوری وجود دارد، حاکی از آن است که او در پی لذت بوده و زندگی شادی داشته است. شاخصه‌های برجسته نظریه اپیکور در مورد لذت طلبی که می‌توان آن‌ها را با اندیشه انوری مقایسه کرد، عبارتند از: اعتنای فرصت؛ اعتقاد به قدرت تغییر سرنوشت؛ تحمل

رنج‌ها برای وصول به لذت والاتر؛ قناعت. در ذیل اندیشه‌های لذت‌گرایی انوری ضمن مقایسه‌ای اجمالی با نظریه لذت‌طلبی اپیکور بررسی می‌شود؛

۱-۱-۲- **اغتنام فرصت**: یکی از محوری‌ترین اندیشه‌های انوری، لذت بردن از لحظه و دعوت به اغتنام فرصت است. این اندیشه تنها مختص انوری نیست؛ بلکه در دیوان شاعران پارسی سرای ایرانی نظیر رودکی، ابوشکور و ابوالمؤید بلخی، خیام، فردوسی، سعدی و مولوی مطالب حکمی، اخلاقی سودمندی در بی‌اعتباری دنیا و اغتنام فرصت تذکر داده شده است. (نک. کیخای فرزانه، ۱۳۸۹: ۱۲۲-۱۲۴). انوری به‌ویژه در قطعات خویش بارها بر اغتنام فرصت تأکید می‌کند. شفیع‌ی کدکنی معتقد است که: «انوری رأس فضایل را در حکمت خویش، التذاذ از لحظه و دم غنیمت شمردن تلقی کرده است و برای رسیدن به این «دم مغتنم» از هیچ کاری امتناع نداشته است.» (شفیع‌ی کدکنی، ۱۳۸۹: ۱۱۵).

بررسی مبحث اغتنام فرصت در سخن انوری مستلزم پاسخ به این دو پرسش است: نخست آن‌که انوری به چه دلیل اغتنام فرصت را توصیه می‌کند؟ دیگر آن‌که برای التذاذ از لحظات زندگی، به چه ابزار یا چه راه‌هایی متوسل می‌شود؟ در پاسخ پرسش اول باید گفت که انوری معتقد است؛ دنیا بی‌وفا، ناپایدار و گذران است، عمر آدمی کوتاه است و با فرارسیدن مرگ، فرصت التذاذ و شادی از او گرفته خواهد شد؛ بنابراین توصیه می‌کند که باید داد خود را از زندگی ستاند:

چون تو را روزگار داد بداد	تو چرا داد خویش نستانی
تا توانی به گرد شادی گرد	کایدت گاه آن‌که نتوانی (انوری، ۱۳۸۹: ۶۵۱)
شادمانی گزین و نیک‌خویی	که زمانه وفا نخواهد کرد
از سرروزگار گگرد برآر	پیش از آن‌که ز سرت برآرد گرد (همان: ۵۵۷)

برای مشاهده نمونه‌های بیشتر: (نک. انوری: ۵۶۱؛ همان: ۶۶۱)

در تحلیل این مبحث باید گفت؛ هم اپیکور و هم انوری بر لزوم شاد بودن و بهره‌گیری از لحظات زندگی تأکید دارند. از نظر اپیکور درازی و کوتاهی عمر مهم نیست؛ بلکه آن‌چه مهم است، زندگی شیرین و پرلذت است. انسان باید از فرصتی که زندگی در اختیارش نهاده، لذت

ببرد. انوری نیز معتقد است که انسان باید چند صباحی که در این دنیا است، داد خود را از زندگانی بستاند. تنها تفاوت میان نگرش انوری و اپیکور آن است که از دلایل انوری برای دعوت به اغتنام فرصت، وجود مسأله‌ی مرگ، ترس از فرارسیدن آن و به دنبال آن از دست رفتن فرصت‌هاست ولی اپیکور ترس از مرگ را نیز بی‌معنا می‌داند. به نظر او مرگ هیچ‌گزندی به ما نمی‌رساند و ترس‌آور نیست؛ چراکه تا زمانی که ما زنده‌ایم مرگ وجود ندارد، وقتی هم که مردیم و مرگ به سراغ ما آمد، ما دیگر نیستیم. (برن، ۱۳۵۷: ۵۷ و ۳۶۳) اما در پاسخ پرسش دوم باید گفت که انوری برای حصول شادمانی و التذاذ فرصت‌ها، شیوه‌ی ویژه‌ی خود را دارد. او بدین منظور به ابزارهایی نظیر باده‌گساری، برپایی ضیافت‌های نشاط‌آور و خوان‌های رنگین با حضور حریفان شبانه به همراه آلات موسیقی و کباب و لذایذ جنسی متوسل می‌شود. در ادامه هر یک از این ابزارها تشریح می‌شود؛ عادت باده‌خواری از دیرباز میان ایرانیان و در جشن‌های باشکوه ایرانیان بوده است. (هرودت، ۱۳۳۶: ۲۱۹)

انوری نیز برای گذران لحظه و لذت بردن از آن، به باده‌گساری روی می‌آورد. از برخی قرائن شعری انوری پیداست که او پیوسته در حال باده‌نوشی یا درطلب آن است. تنها در قطعاتش بیش از بیست بار از ممدوح تقاضای شراب کرده است و این عادت، به منظور گریز از لحظات دشوار زندگی، حلّ معضلات فلسفی یا به منظور غم‌زدایی نبوده است و یا برخلاف شاعرانی مثل حافظ، کامرانی‌های او در «کشورخیال» نبوده است. (نک. معین، ۱۳۷۰؛ ۳۶۸)؛ بلکه در عالم واقعیت صرفاً برای رسیدن به مستی و سرخوشی حاصل از باده‌نوشی، ساعات زیادی از عمر خود را سرگرم عشرت و کامرانی می‌کرده است.

بیننده که چشم عاقبت بین دارد	می خوردن و مست خوردن آیین دارد
تا جان دارم به دست برخوادم داشت	تلخی که مزاج جان شیرین دارد (انوری، ۱۳۸۹: ۶۷۳)
شاهدی دارم ای بزرگ چنانک	چاکرش آفتاب می‌باید
نقل و اسباب و لوت حاصل شد	یک صراحی شراب می‌باید... (همان: ۶۵۸)

برای مشاهده نمونه‌های بیشتر؛ (نک. انوری؛ ۵۷۰، ۵۰۷، ۵۰۹، ۵۵۹، ۵۸۴، ۵۷۵، ۶۰۰، ۶۱۹، ۶۲۳، ۶۲۹). مطابق نظر اپیکور نوشیدن شراب جزء امیال طبیعی غیرضروری است که به شرط تولید نشدن عاداتی که بعدها آدمی برده‌ی آن گردد، باید برآورده شود. نباید از این نکته غافل شد که «تکرار لذت الم انگیز است.» (معین، ۱۳۷۰؛ ۳۶۸) اپیکور تأکید می‌کند که باید با لذت، حکیمانه برخورد کرد و گاهی باید برخی لذات را به خاطر عواقب بد آن‌ها رها کرد و هر لذتی در نتیجه‌ی سنجش خردمندانه از سود و زیانی که در بردارد، بایستی مورد توجه قرار گیرد. لذت در نهایت باید سبب آرامش روحی شود و درد جسمی به دنبال نداشته باشد. (کرسون، ۱۳۶۳؛ ۵۵-۵۷) یکی دیگر از شیوه‌های لذت جویی انوری، برپایی ضیافت‌های شبانه است. صفا می‌گوید؛ شاعران با مدایح غرای خود، اسباب شهرت شاهان را فراهم می‌کردند. احساس احتیاج به شاعران سبب می‌شد که پادشاهان صلوات گران به آنان بپردازند و پیداست که شاعران با کسب این اموال، طریق لهو و عشرت پیش می‌گرفتند و روزگار را به تبذیر و اسراف می‌گذرانند. (صفا، ۱۳۷۸، ج ۲: ۲۳۱) در شعر انوری نمونه‌های فراوانی وجود دارد که در آن انوری بارها از باده‌گساری به همراه موسیقی، گوشت و نقل در مهمانی‌های شبانه سخن گفته است: برای مشاهده‌ی نمونه‌هایی در این زمینه؛ (نک. ۵۷۰، ۶۳۰، ۶۳۳، ۶۳۷) لعبتکان و زیبارویان نیز یکی دیگر از لوازم طرب و لذت انوری بوده‌است. هر زمان که انوری طلب شراب می‌کند، در کنار خود شاهدهی دارد که خواهان لذت طلبی از اوست و از ممدوح می‌خواهد که به یمن حضور شاهد با بخشیدن شراب مجلس بزم او را بیشتر رونق ببخشد:

سرو را از می سخاوت تو	عالمی شاد و خرم و مستند
هر که هستند در نشیمن خاک	همه بر بوی جود تو هستند
بنده با شاهدهی و مطربکی	این زمان از سه قلیبان جستند
بامید تمام بعد الله	هر سه همّت در آن کرم بستند
	(انوری ۱۳۸۹: ۵۶۸)

برای مشاهده‌ی نمونه‌های بیشتر؛ (انوری؛ ۵۰۷؛ ۵۹۰)

البته شایان ذکر است که اخلاق جنسی انوری برمی‌گردد به وضع اجتماعی ایران در نیمه‌ی دوم قرن پنجم و تمام قرن ششم که دوران تاخت و تاز غلامان و قبایل زردپوست آسیای مرکزی و

چیرگی‌های پی‌درپی آن‌ها بود. عدد غلامان و کنیزان ترک از خلّخی و تاتار و غز و قفقاق و یغما و تبتی و چگل و جز آن‌ها در این عهد بسیار بود. همه‌جا را از دربارهای پادشاهان و امیران و دستگاه‌های وزیران و رجال تا خانه‌های اکابر و اشراف و متمکّنین فروگرفته بودند. (صفا، ۱۳۷۸، ج ۱: ۱۸۴) در خاتمه‌ی این بحث باید گفت؛ هرچند منظور اپیکور از لذّت، لذّت جسمانی نبود؛ بلکه لذّت در اطاعت از عقل و زندگی بر طبق موازین خرد بود اما از نظر او لذّت جنسی، جزء امیال طبیعی غیرضروری است که اگر برآورده نشود، تولید درد و ناراحتی نمی‌کند اما برآورده کردن آن‌ها موجب لذّت است. این میل به شرط این که در آن افراط نشود، باید برآورده شود. (راسل، ۱۳۴۰، ج ۱: ۳۵۵؛ دکرشتزو، ۱۳۷۷: ۳۴۰)

۱-۲-۱-۲- اعتقاد به تغییر تقدیر و سرنوشت: انوری به حدس و گمان محققان در اصول اعتقاد، اشعری است و در تفکّر اشعری اعتقاد به جبر، اصل است. (شهیدی، ۱۳۸۲: ۲۵؛ شمیسا، ۱۳۸۲: ۱۸۱) قدر مسلم آن است که باورهای جبرگرایانه در اندیشه‌ی انوری غلبه دارد. ابیات زیادی در دیوان او بیان‌گر اندیشه‌ی جبرگرایانه است:

آسمان آن بخیل بدفعلست   که ازوجز که فعل بد نجهد
نان و آبش مخور که هرکه خورد   هرگز از دست او به جان نرهد.
(انوری، ۱۳۸۹: ۶۵۷)

برای مشاهده‌ی نمونه‌های بیشتر؛ (نک. انوری؛ ۶۸۰۵۲۴، ۶۳۷، ۵۴۱، ۵۲۴)

نکته قابل تأمل آن است که جبرگرایی لزوماً گویای این نیست که افراد بشر نمی‌توانند هیچ گونه تأثیری بر آینده و رویدادهای آینده داشته باشند. (بو عمران، ۱۳۸۲: ۲۷-۲۹؛ دهقانان، ۱۳۹۵: ۳) مسأله‌ی تأثیر آدمی بر سرنوشت و آینده‌ی خود، یکی از مسایلی است که فیلسوفانی چون کانت، دیوید هیوم، شوپنهاور و توماس هابز با آن درگیر بوده اند. به زعم آن‌ها جبرگرایان اعتقاد دارند که آدمی می‌تواند بر آینده و رویدادهای آینده تأثیر داشته باشد اما میزان این تأثیر فرد، خود به رویدادهای گذشته و آینده بستگی دارد. (همان) در واقع اندیشه‌ی عدم تأثیر آدمی در سرنوشت خویش، اعتقاد «تقدیرگرایان» است. در دیوان انوری نمونه‌های آشکاری وجود دارد که بر مسأله‌ی اراده و اختیار آدمی دلالت دارد، مثل نمونه‌های ذیل:

هرکه سعی بد کند در حقّ خلق   همچو سعی خویش بد بیند جزا

همچنین فرمود ایزد در نُبی لیس للانسان الا ما سَعی (انوری، ۱۳۸۹، ۵۰۳) در ابیات بالا انوری معتقد است؛ جزای بدی که در دنیا نصیب انسان‌ها می‌شود، نتیجه‌ی کردار بد آن‌ها در حق خلق است، همچنان که خداوند در قرآن فرموده است: «و ان لیسَ لِانسانَ الا ما سَعی» (و این که برای انسان جز حاصل تلاش او نیست.) (نجم/۳۹) در بیت ذیل، انوری محرومی را نتیجه‌ی کوتاهی و تقصیر خود انسان می‌داند، از این رو معتقد است جای گله و شکایت نیست:

انوری هم ز تو برتوست که بر بیخ عقل داند که ستم نز تبرست از دست‌است.
(همان: ۵۶۲)

انوری معتقد است؛ انسان این اختیار را دارد که بسته به اعمالی که انجام می‌دهد، خوی فرشته را بگیرد یا خوی دیو و ستور را. این اختیار تا آن جاست که آدمی می‌تواند با قدرت خود، فلک را تحت فرمان و تسخیر خود درآورد:

هرکه تواند که فرشته شود خیره چرا باشد دیو و ستور
طیره توان داد ملک را به قدر سخره توان کرد فلک را به زور (همان: ۵۹۲)

نکته‌ی شایان ذکر در مورد مقوله‌ی اختیار آن است که در دیوان انوری، قطعات بی‌شماری وجود دارد که بر سعی و کوشش از سوی آدمی، به کردار نیکو و صفات پسندیده‌ای چون رادی، راستی، کم‌آزاری، قناعت و اجتناب از رذائلی چون حرص و آز، بدخویی، خشم، شهوت و... سفارش و موعظه شده است. (نک. انوری، ۱۳۸۹: ۶۶۱، ۶۲۳، ۵۹۲، ۶۲۸، ۵۶۱، ۶۵۴، ۶۶۴، ۶۳۴، ۵۵۸، ۵۰۱، ۶۴۴) برخی از صاحب‌نظران معتقداند؛ هرکس که دیگران را به سعی و کوشش، هدایت و به تصفیه‌ی اخلاق و تطهیر از رذائل و آراستگی به فضایل، نصیحت کند، قهراً قایل به اختیار و آزادی اراده است. بی‌شک کسی که از همت، قناعت، طلب و... سخن می‌گوید، از اختیار سخن گفته است. (مهرپویا، ۱۳۶۷: ۳۳۲؛ رحیمی، ۱۳۷۱: ۲۶۶)؛ بر این اساس، ترغیب انوری به سعی و تلاش را هم می‌توان در حوزه‌ی مربوط به اختیار قرار داد. انوری معتقد است آدمی با جهد خود حتی می‌تواند روزگار را از پای در آورد:

ای برادر خویشتن در صفه‌ای دان همچنان هم به سقفی نیک عالی هم به بنیاد قوی
باری از آن نیمه‌ پر نقش نتوانی شدن جهد آن کن تا مگر نیمه دیگر شوی
(انوری، ۱۳۸۹: ۴۲۳)

از سر روزگار گرد برآر پیش از آن کز سرت برآرد گرد

(همان: ۵۹۸)

برای مشاهده نمونه‌های بیشتر: (نک، انوری؛ ۵۶۶، ۴۹۰، ۶۱۰، ۵۲۳، ۶۷۰، ۵۶۱، ۵۲۴) از نظر اپیکور یکی از وحشت‌های مردم، ترس از تقدیر حاکم بر جهان است؛ چراکه از نظر آن‌ها تقدیر را به هیچ نحو نمی‌توان تحت تأثیر قرار داد. اپیکور می‌گوید؛ سرنوشت قابل تغییر است و این تغییر، تبیین فیزیکی دارد. اپیکور با استدلال منحرف شدن اتم‌ها از مسیر مستقیم خود، می‌گوید؛ همان‌طور که اتم‌ها دارای اختیاراند و گاهی مسیر حرکت خود را تغییر می‌دهند، انسان نیز دارای آزادی و اختیار و مسؤول اعمال خویش است. (کرسون، ۱۳۶۳؛ ۵۵) از نظر اپیکور اعتقاد مطلق به قضا و قدر و تصوّر بی‌اختیاری انسان در مقابل حوادث، جزء دردهای روانی یا ذهنی مربوط به آینده است و آدمی را وامی‌دارد تا بپذیرد که آینده مبهمی در انتظار اوست و پیوسته از خود بپرسد: «چه خواهد شد؟» و این دغدغه، خودسبب سلب آرامش روحی و مانع لذّت بردن از زندگی است.

۱-۳-۱-۲- تحمل رنج‌ها برای وصول به لذّت والاتر: در باور اپیکور، گاهی باید از بسیاری از لذّت‌ها بگذریم و آن مواقعی است که آن لذّت، منتج به زیان و خسارتی برای ما می‌شود و همچنین بنابر اندیشه‌ی او، بسیاری از آلام بر لذّت ترجیح دارند و آن زمانی است که پس از تحمل الم، لذّت بزرگ‌تری در پی باشد. بدین ترتیب با وجودی که هر لذّتی خیر است، ما نباید به جست‌و-جوی همه‌ی آن‌ها باشیم. (برن، ۱۳۵۷؛ ۱۱۱)

اپیکور می‌گوید دردها و رنج‌هایی که آدمی را از پای در نمی‌آورند، قابل تحمل‌اند. انوری در عالم خیال‌انگیز شعر؛ به ویژه در غزلیات خود، در برابر رنج‌های ناشی از بی‌توجهی و بی‌اعتنائی معشوق صبر و شکیبایی می‌کند.

این ویژگی انوری که یکی از شیوه‌های ویژه‌ی او برای رسیدن به لذت غایی است، منطبق با نظر اپیکور در رابطه با ترجیح برخی آلام است؛ دردهایی هستند که پس از تحمل آن‌ها، لذت بزرگ‌تری در انتظار ماست. انوری برای رسیدن به لذت والاتر که همانا وصال به معشوق است، دردها و رنج‌های حاصل از فراق و هجران، بیداد و بی‌اعتنایی معشوق را با صبوری تحمل می‌کند و در این راه، افراط می‌کند تا جایی که خود را در مقابل معشوق تحقیر می‌کند و به امید وصال، هرگونه جور و بیداد معشوق را به جان می‌خرد. می‌توان گفت؛ رفتار انوری در مواجهه با بی‌اعتنایی و بیداد معشوق، رفتاری «مازوخیستی» (۴) است. نمونه‌هایی ازین دست اشعار او که خود «سگ کوی معشوق می‌داند»:

درد تو صد هزار جان ارزد	گرد تو نور دیدگان ارزد
هجر تو بر امید وصل خوشست	دزد مطیخ جزای خوان ارزد
درد از چاکرت دریغ مدار	سگ کوی تو استخوان ارزد

(انوری، ۱۳۸۹: ۴۲۳)

۴-۱-۱-۲- قناعت: براساس نظر اپیکور، قناعت و زندگی بی‌تکلف، امری است که سبب سلامتی جسم، ایجاد جسارت در نحوه‌ی اداره و مدیریت زندگی و بالابردن آستانه‌ی تحمل فرد می‌شود: «قناعت و خوگرفتن به زندگی ساده، انسان را در انجام وظایف زندگی دلیرتر و پرجرات‌تر می‌سازد. آن کس که به زندگی ساده خو گرفته، اگر از رفاه نسبی بیشتری بهره‌مند گردد، به نحو احسن از آن استفاده می‌کند و هم می‌تواند در مقابل شداید و ناملایمات، بهتر ایستادگی و مقاومت نماید. (ژکس، ۱۳۶۲: ۴۹) به عقیده‌ی اپیکور، «آنچه زندگی را دل‌انگیز می‌کند، شراب‌خوارگی یا زن‌بارگی یا خوان رنگین توانگران نیست؛ بلکه فکری مقرون به قناعت است که علل هر شر و هر نفرتی را با آن می‌توان دریافت و آرایی را که موجب اضطراب نفوس باشد، از سر به در کرد. (بریه، ۱۳۷۴، ج ۲: ۳۴۱) انوری اشعار زیادی دارد که انسان را به داشتن قناعت، دعوت می‌کند و آن را چون کیمیایی با ارزش می‌داند:

کیمیایی کنم تو را تعلیم	که در اکسیر و صناعت نیست
رو قناعت گزین که در عالم	کیمیایی به از قناعت نیست

(انوری، ۱۳۸۹: ۵۷۰)

انوری در کنار فراخواندن همگان به قناعت، طلب و طمع‌ورزی را نکوهش می‌کند. در نمونه ذیل از همگان می‌خواهد که به رسته قناعت بیایند و آلوده منت کسان نشوند. او اوج مروّت را در ناستدن و خرسندی می‌داند:

آلوده منت کسان کم شو   تا یکشبه در وثاق تو نان هست
راضی نشود به هیچ بدنفسی   هر نفس که از نفوس انسان است
ای نفس به رسته قناعت شو   کانجا همه چیز نیک ارزان است..
چندان که مروّت است در دادن   در ناستدن هزار چندانست

(همان: ۵۲۸)

برای مشاهده‌ی نمونه‌های بیشتر؛ (نک. انوری: ۵۳۵، ۶۵۴، ۵۲۳، ۵۶۳، ۵۴۹، ۵۰۸، ۶۶۷، ۶۵۷) نکته‌ی درخور توجه درمورد مقوله‌ی قناعت در سخن انوری آن است که او ازسویی در قطعات و قصاید خود، اشعار زیادی را در تأکید بر قناعت سروده است و از سوی دیگر، پیوسته در حال تمنای انواع ملزومات زندگی خود است و در این راه از حقیر کردن خود و نادیده گرفتن کرامت نفس خود ابایی ندارد. (نک. انوری، ۱۳۸۹: ۵۳۴، ۵۷۷، ۵۳۴، ۵۲۴، ۶۰۵، ۶۳۵) این مسأله یکی از آشکارترین تناقض‌گویی‌ها در شعر انوری است. باید دانست که «در طول تاریخ شعر فارسی، کمتر شاعری را می‌توان یافت که به اندازه‌ی انوری دچار تناقض‌گویی بوده باشد.» (کریمی، ۱۳۹۴:

(۱)

عواملی چون؛ اوضاع خاص تاریخی- اجتماعی عصر شاعر، شخصیت چندپاره‌ی او و تحوّل و انقلابات روحی او، نقش عمده‌ای در این تناقض‌گویی‌ها و بی‌ثباتی اندیشه‌ی او داشته است. (همان: ۵۰) یکی از صاحب‌نظران می‌گوید؛ در عهد انوری غالب شاعران به آنچه خود می‌گویند، عمل نمی‌کنند. صدها بیت در مذمت حرص می‌سرایند اما حریصانه روزها در پی لقمه نانی می‌دوند. انوری به درون که می‌نگرد، راستی و صفا و صمیمیت را اصل می‌بیند ولی زمانه هیچ یک از آن‌ها را خریدار نیست. برای فرار از این تعارض سهمناک، شاعر راهی نمی‌یابد جز این‌که به لحظه‌های ناب سرودن دل بسپارد تا کمی از درد خود بکاهد. (شلی نعمانی، ۱۳۷۲، ج ۱: ۲۱۹-۲۲۲) اپیکور نیز پیوسته به قناعت پیشگی سفارش می‌کند. او در زندگی شخصی خویش،

شخصی ساده زیست و قانع بوده و حتی برخی از مورخان فلسفه، براین عقیده‌اند که اپیکور از مرتاضان بوده است. (فروغی، ۱۳۷۵: ۵۳)

۳- نتیجه

انوری شاعری لذت طلب است و از این نظر شباهت‌هایی میان اندیشه‌ی او و تفکر اپیکور وجود دارد. در بحث اغتنام فرصت، انوری نیز مانند اپیکور معتقد است که درازی عمر مهم نیست و انسان چند صباحی که زنده است، باید داد خود را از زندگانی بستاند. او رأس فضایل را در حکمت خویش، التذاذ از لحظه و اغتنام فرصت می‌داند. انوری با توسل به ابزارهایی نظیر باده-گساری، برپایی ضیافت‌های شبانه به همراه آلات موسیقی و کباب و خوان‌های رنگین و لذایذ جنسی درصدد کسب لذت است. به اعتقاد اپیکور شیوه‌های حصول لذت، اگر بر طبق موازین خرد باشد و در آن افراط نشود، برآورده کردن آن‌ها موجب لذت است. در مقوله‌ی تقدیر و سرنوشت نیز نظر انوری منطبق بر فلسفه‌ی اپیکور است. باوجود این که در این زمینه انوری جبرگراست ولی به مانند اپیکوریان معتقد است که انسان قادر به تغییر مسیر سرنوشت خویش است. در بحث تحمل رنج‌ها برای رسیدن به لذت پایدار و والاتر، زمانی که انوری در مواجهه با بی‌اعتنایی و ظلم معشوق قرار می‌گیرد، این رفتار او را به امید وصال و دست‌یابی به لذت غایی تحمل می‌کند. در بحث قناعت، هم اپیکور و هم انوری در سخنان خود، در موارد قابل توجهی دم از قناعت می‌زنند؛ بر این اساس با توجه به تطابق اندیشه‌ی انوری با مکتب فکری لذت‌طلبی اپیکور در مباحث اغتنام فرصت، قدرت انسان در تغییر سرنوشت، تحمل رنج‌ها برای رسیدن به لذت والاتر و قناعت چنین استنباط می‌شود که انوری در زمینه‌های یادشده دارای اندیشه‌های اپیکوریستی است.

۴-منابع

- ۱-انوری، اوحدالدین، دیوان انوری، به اهتمام پرویز بابایی، تهران: نگاه، ۱۳۸۹.
- ۲-اورین، ترنس، تفکر در عهد باستان، ترجمه‌ی محمدسعید حنایی کاشانی، تهران: قصیده، ۱۳۸۰.
- ۳-برن، ژان، فلسفه‌ی اپیکور، ترجمه ابوالقاسم پورحسینی، تهران: امیرکبیر، ۱۳۵۷.
- ۴-بریه، امیل، تاریخ فلسفه، دوره انتشار فرهنگ یونانی و رومی، ترجمه‌ی علیمراد داوودی، تهران: نشر دانشگاهی، ۱۳۶۴.
- ۵-بوعمران، شیخ، مسئله اختیار در تفکر اسلامی و پاسخ معتزله به آن، تهران: هرمس، ۱۳۸۲.
- ۶-پشت‌دار، علی‌محمد و محمدرضاپور خرمالو، شادزیستی و شادکامی در شعر رودکی، پژوهشنامه ادب غنایی (زبان و ادبیات فارسی)، دوره ۷، ش ۱۲، صص ۳۰-۷، سیستان و بلوچستان، بهار و تابستان، ۱۳۸۸.
- ۷-حسن‌زاده، عبدالله و لیلا شامانی، بن‌مایه‌های لذت‌گرایی در شاهنامه و تأثیرپذیری از افکار اپیکوریستی، کهن‌نامه‌ی ادب پارسی، سال اول، شماره‌ی اول، صص ۲۵-۳۸، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی: بهار و تابستان ۱۳۸۹.
- ۸-دکرتتزو، لوچانود، فیلسوفان بزرگ یونان باستان، ترجمه‌ی عباس باقری، تهران: نی، ۱۳۷۷.
- ۹-دورانت، ویل، تاریخ فلسفه، چاپ دوم، ترجمه‌ی عباس زریاب خویی، تهران: انتشارات و آموزش انقلاب اسلامی، ۱۳۷۱.
- ۱۰-دهقانیان نصرآبادی، هادی، جبرگرایی در گلشن راز با نگاهی به پیشینه‌ی جبرگرایی در ادب فارسی، مقاله‌ی برگزیده‌ی کنگره‌ی بین‌المللی زبان و ادبیات، تربت جام: ۱۳۹۴.
- ۱۱-راسل، برتراند، تاریخ فلسفه غرب، ترجمه‌ی نجف دریابندری، تهران: شرکت سهامی کتاب-های جیبی، ۱۳۴۰.
- ۱۲-رحیمی، مصطفی، حافظ اندیشه، تهران: نور، ۱۳۷۱.

- ۱۳- ژکس، فلسفه اخلاق، چاپ دوم، ترجمه‌ی ابوالقاسم پورحسینی، تهران: امیرکبیر، ۱۳۶۲.
- ۱۴- شبلی نعمانی، شعرالعجم، ترجمه‌ی محمد تقی فخر داعی گیلانی، تهران: ابن سینا، ۱۳۷۲.
- ۱۵- شفیعی کدکنی، محمدرضا، مفلس کیمیا فروش، چاپ چهارم، تهران: سخن، ۱۳۸۹.
- ۱۶- شفیعی کدکنی، محمدرضا، ادوار شعر فارسی، چاپ پنجم، تهران: سخن، ۱۳۸۷.
- ۱۷- شمیسا، سیروس، سبک‌شناسی شعر، چاپ نهم، تهران: فردوس، ۱۳۸۲.
- ۱۸- شهیدی، سیدجعفر، شرح لغات و مشکلات دیوان انوری، چاپ سوم، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۸۲.
- ۱۹- صفاء، ذبیح‌الله، تاریخ ادبیات ایران، خلاصه جلد اول و دوم، چاپ پنجم، تهران: فردوس، ۱۳۷۸.
- ۲۰- فروغی، محمدعلی، سیر حکمت در اروپا، تصحیح امیرجلال‌الدین اعلم، تهران: البرز، ۱۳۷۵.
- ۲۱- کاپلستون، فردریک، تاریخ فلسفه‌ی یونان و روم، ترجمه سیدجلال مجتبوی، تهران: سروش، ۱۳۶۸.
- ۲۲- کرمی، محمدحسین و ناهید دهقانی، رویکرد دوگانه به عرفان و تصوف، فصلنامه علمی پژوهشی (زبان و ادبیات فارسی)، شماره‌ی سی و هفتم، صص ۲۷-۵۳، ۱۳۹۴.
- ۲۳- کرسون، آندره، فلاسفه بزرگ، ترجمه کاظم عمادی، تهران، صفی‌علی شاه، ۱۳۶۳.
- ۲۴- کرونی، هادی، بررسی اندیشه‌های اپیکوریستی در سده‌های آغازین ادبیات فارسی، پایان نامه‌ی کارشناسی ارشد به راهنمایی حسن حیدی، دانشگاه اراک، ۱۳۸۵.
- ۲۵- کیخای فرزانه، احمدرضا، عوامل مشترک شادمانگی در رباعیات خیام، مولوی و شرفنامه نظامی، پژوهشنامه‌ی ادب غنایی، سال هشتم، شماره پانزدهم، صص ۱۴۴-۱۱۹، دانشگاه سیستان و بلوچستان: پاییز و زمستان ۱۳۸۹.
- ۲۶- گاتلیپ، آنتونی، رویای خرد، ترجمه لیلا سازگار، تهران: ققنوس، ۱۳۸۲.
- ۲۷- مصاحب، غلامحسین، دایره المعارف فارسی، جلد اول، فرانکلین، ۱۳۵۱.

۲۸- معین، محمد، حافظ شیرین سخن، به کوشش مهدخت معین، تهران: معین، ۱۳۷۰.

۲۹- مهرپویا، جمشید، درباره حافظ چه می‌گویند، تهران: جانزاده، ۱۳۶۷.

۳۰- ورنر، شارل، حکمت یونان، چاپ دوم، ترجمه بزرگ نادرزاده، تهران: علمی و فرهنگی، ۱۳۷۳.

۳۱- هرودوت، تاریخ هرودوت، مقدمه و توضیح و حواشی هادی هدایتی، تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۳۶.